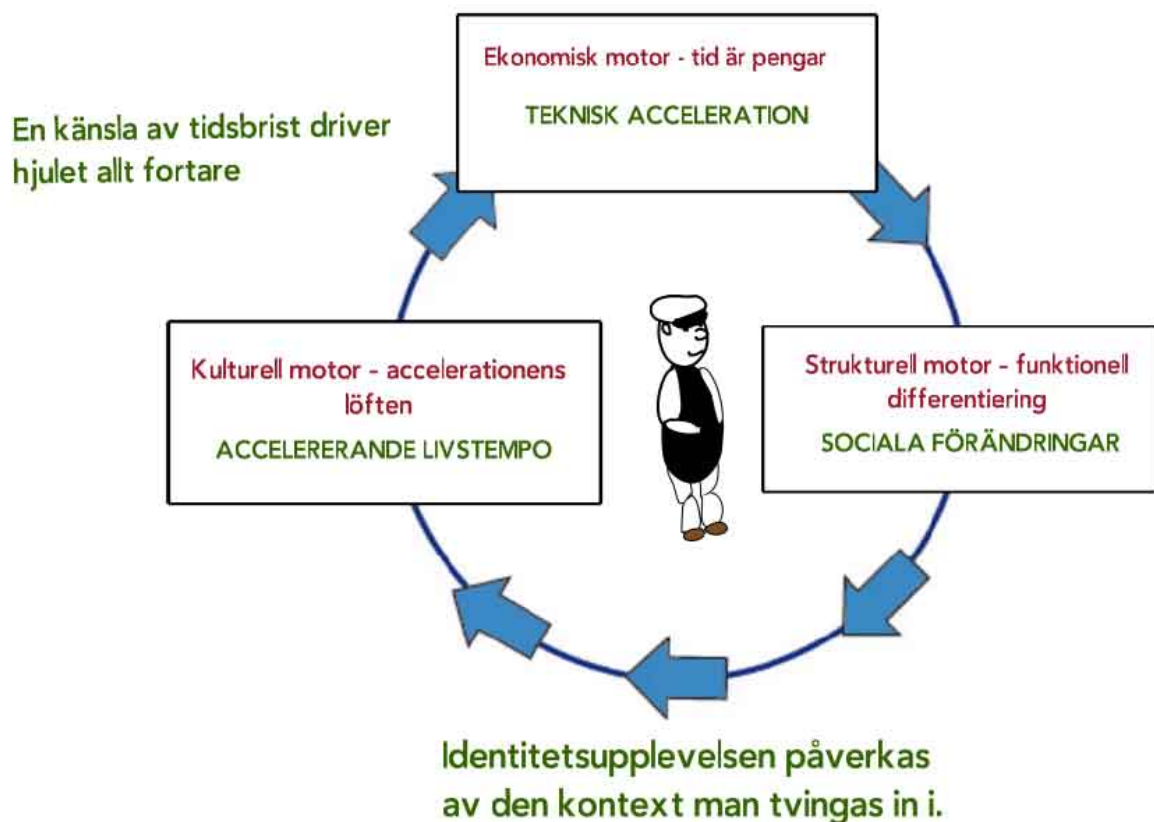

Överraskningarnas hjul?

Under hösten har vi drabbats av många överraskningar. Vi har fått reda på en IT-skandal på Transportstyrelsen, på mutor på Trafikverket. Vi har fått reda på att IT-service i Göteborgs gjort "studieresor" till USA som gått utanför reglerna. Vi har fått reda på att Försäkringskassan valt att strikt följa inhumana regler och därmed allvarligt försämrat situationen för de som borde skyddas. Vi har slutligen genom paradisläckan fått reda på betrodda personers skatteflykt.

På den världspolitiska arenan är överraskningarna lika många. Trump valdes till stor förvåning till president. England har mot alla odds trätt ut ur EU. Putin, Polens och Ungerns ledare blir allt mer auktoritära. Erdogan och andra potentater runt östra medelhavet liksom Saudi Arabiens kronprins Mohammed bin Salman utvecklar allt mer totalitära tendenser.

MeeToo-kampanjen har blottat en avgrund av "sådant man inte talar om" när det gäller många kvinnors utsatthet, arbetsmiljö och arbetsförhållanden.

I lunchrevyn "Under dubbelgöken" från 1979 skojar Hasse Alfredsson med politiker och andra under rubriken "Det hade jag ingen aning om". Så har också våra politikere och

många massmediers reaktion varit inför alla dessa frågor. De har varit kända men icke pratbara. Att det inte är enstaka rötägg som är i farten verkar självklart. Det är en osund mentalitet som kommer i dagen. Det finns de som talar om ett uppror.

Nu skall det till krafttag men mycket tyder på att de åtgärder som föreslås har föga eller ingen effekt på de problem som måste åtgärdas eftersom ingen har klart för sig vad som i grunden genererar dem. Gissningarna och spekulationerna är många.

När denna typ av överraskningar inträffar inom den vetenskapliga världen är de vanligen tecken på att några grundläggande förgivettaganden måste revideras. Så var det när man upptäckte att jorden kretsade kring solen och inte tvärtom. Så var det när man upptäckte att eldens flammor inte var partiklar utan enbart en kemisk reaktion. Så var det när man insåg att jorden inte gick mot en värmedöd utan att den andra termodynamiska huvudsatsen måste skrotas. Så var det när man upptäckte atom- och väteenergi. De nya insikterna om att det inte hängde samman som man trodde att det gjorde medförde att man motvilligt tvingades att anamma en "tvärt om" – logik. Det blev helt galet om man resonerade som man gjort tidigare. Man måste tänka "tvärt om".

Om man då, när det är som det är, fortsätter att resonera i gamla hjulspår kommer detta att leda till olämpliga slutsatser. I de planer vi gemensamt ställer upp på kommer det då – eftersom man har en föråldrad utgångspunkt – inte bli vad man hoppats på och utlovat. Man kommer ständigt att bli obehagligt överraskad av att det visar sig vara som det faktiskt är. Man kommer ständigt att behöva parera för allt större misstag.

Att experter, förtroendevalda, politiker och ledare "inte har en åsikt" är just nu inte ens roligt att skoja om. Det är tragiskt. Cynismen kan komma att fira triumfer.

Jag och Monica har haft anledning att fundera mycket över detta. Vi har konstaterat att ett av de fenomen som leder in i denna totalt nya situation är det som den tyske sociologen Harmunt Rosa kallar social acceleration. Denna accelererande förändring gör enligt honom att vi tvingas anpassa oss till ständigt nya förhållanden. Vi tvingas för att kunna hantera denna pågående förändring allt mer se oss som "subjekt" – det vill säga aktörer som självständigt väljer att agera som vi gör.

Accelerationen tvingar oss att hela tiden ta ställning till den situation vi befinner oss i. Vi måste själva välja klokt vad vi bör göra. Vi måste trots att framtiden i princip är omöjlig att förutse skapa goda och hållbara överenskommelser med andra. Vi måste vara beredda att inför andra stå till svars för våra val. Vi måste agera friständigt. Inget konstigt i det. Detta är vad vi numera också lär våra barn. Det är vad vi hoppas att de klarar av när de blir vuxna. Det vi är med om liknar ett uppror men varifrån kommer då dessa känslostormar. Vad är det som gör att människor förkastar de konventionella analyserna?

Våra gissningar går i en viss riktning. Det finns tre situationer som vi vet genererar synnerligen starka känslostormar hos oss människor. De tre situationerna är

- att bli bortvald,
- att bli sviken och
- att bli, som man själv tycker, orättmätigt anklagad.

I en värld där subjektet inte var så viktigt varken i relationen till andra eller för den egna självbilden kunde ovanstående situationer stabiliseras och hållas under kontroll genom att makten balanserades av ett opartiskt rättssystem som visserligen kunde misslyckas men där dess grunder ändå var fasta och välkända.

I dagens värld av accelererande förändring blir emellertid rättsförhållandena allt mer osäkra och flytande och rättsstaten kan inte upprätthållas. Som enskilda medborgare tvingas vi också in i relationer där vi blir allt mer oskyddade för övergrepp och maktmissbruk av maktens agenter och medlöpare. Detta har hittills inte kunnat konfronteras. Men nu får det vara slut med det.

Människor skall inte behöva bli förklarade som ovälkomna i arbetslivet. De skall inte styras in i lösningar, överenskommelser, regelsystem, rekommendationer etc. som inte är tillräckligt väl underbyggda och där det som utlovas inte kan infrias. De skall inte buntas ihop i kategorier och bli anklagade för sådant som de inte har del i. Om vi låter detta ske så växer tystnaden och människan passiviseras.

Så som vi ser det handlar det inte främst om moral och etik. Ett viktigt skäl till att missbruket kan fortsätta är att vi som människor ännu inte vet bättre. Förr trodde man att jorden var alltets medelpunkt. Nu tror man att den store ledaren och chefen är alltets medelpunkt. Detta gör oss blinda för vad som egentligen händer.

Vi ser därför framför oss att det just nu, och i dagens samhälle, krävs många fristående aktörer och institutioner som tillsammans bereder vår tids komplexa frågor, lyfter fram de aspekter som i dag görs osynliga i de diskurser som pågår och underlättar för oss alla att handla klokare än vi gör nu. Detta var en gång ambitionen hos det som då – när dagens demokrati föddes – kallades folkbildning. En sådan mentalitet måste nu återskapas.